

КОГНІТИВНІ СТРАТЕГІЇ МАЙБУТНІХ ПЕРЕКЛАДАЧІВ В УМОВАХ ЕНТРОПІЇ

На матеріалі оригінального дослідження встановлено сім когнітивних стратегій майбутніх перекладачів в умовах ентропії: калькування, транскодування, смисловий розвиток, застосування логіки, контекстуальна догадка, імпровізація, відмова від прийняття рішення. Накреслено шляхи їх врахування у навчанні майбутніх перекладачів.

Ключові слова: когнітивні стратегії, майбутні перекладачі, ентропія, калькування, транскодування, смисловий розвиток, застосування логіки, контекстуальна догадка, імпровізація, відмова від прийняття рішення, навчання.

Оскільки перебіг когнітивних стратегій перекладача є недоступним для безпосереднього спостереження, то для методики навчання перекладачів актуальними є дослідження поведінки перекладачів при виконанні фахової діяльності. Це стосується поведінки як фахівців, так і майбутніх перекладачів у процесі їхнього навчання, адже дані про типові помилки дають змогу виробити у студентів раціональні способи ведення фахової діяльності. Особливо цінним є вивчення поведінки студентів в умовах ентропії, що є характерним при сприйнятті ускладнених текстів в усному перекладі. Таким чином, саме вивчення поведінки майбутніх перекладачів під час перекладу ускладнених текстів в умовах відсутності довідкових матеріалів ми і вибрали темою цього дослідження, яке є одночасно *актуальним і перспективним*.

Стратегії перекладу по-різному визначаються різними дослідниками. У деяких підходах [12] до них включають, крім визначення методу перекладу, ще й вибір тексту оригіналу (ТО), однак для цілей нашого викладу доцільніше обмежитися лише вибором методу. Зміст такого вибору також варіюється у різних авторів. Наприклад, у згаданій моделі [12], виділяються два варіанти стратегій: одомашнення (приспосовування ТО до цінностей домінуючої на даний момент культури мови перекладу) або відчуження (супротив цінностям домінуючої культури мови перекладу, відродження забутих цінностей або культивування нових культурних форм) тексту перекладу (ТП) [12, с. 57].

Як впливає з даного визначення, його зміст значною мірою обмежується художніми текстами, переклад яких не входить до першочергових завдань навчання перекладу у вищих закладах освіти. Таким чином, методика потребує більш загального визначення поняття, що розглядається, зміст якого поширювався б на усі види перекладу.

Деякі дослідники звужують поняття стратегії до послідовності дій перекладача. Наприклад, до змісту типової стратегії письмових перекладачів пропонується включити такі дії, як читання ТО з метою ідентифікації перекладацьких проблем та визначення шляхів їх розв'язання, безперервний переклад якомога більшого відрізка тексту, негайне виправлення помилок у поверхневій структурі і відкладання коректив змістових помилок до кінця перекладу, а також відшліфовування тексту на етапі редагування [11]. Як неважко по-

мітити, в даному випадку мова йде не про стратегію, а про етапи перекладу. Дія "читання ТО з метою ідентифікації перекладацьких проблем та визначення шляхів їх розв'язання" відповідає підетапу "прогнозування можливих труднощів розуміння адресатом семантичного змісту ТО та концептуальної програми автора" на етапі інтерпретації у комунікативній моделі [3, с.175 – 188]. Решта дій мають еквіваленти в компонентах етапу породження ТП згаданої моделі: "безперервний переклад якомога більшого відрізка тексту" відповідає підетіпам "пошук еквівалентів" та "породження ТП", а "корективи змістових помилок після закінчення перекладу" – підетапу "редагування ТП".

Інші автори намагаються пояснити поняття "стратегія перекладу" через рівні останнього. Зокрема, стверджується, що в письмовому перекладі перекладач читає увесь текст і перекладає його на рівні речення (з подальшим редагуванням), а в синхронному – цей процес реалізується на рівнях від слова до простого речення. Усний же переклад розглядається як такий, що здійснюється на рівні лексичної одиниці, за винятком випадків, коли мовець робить паузу (вірогідно, йдеться про послідовний абзацно-фразовий переклад) [9, с. 129].

Хоча вибір рівня перекладу може входити до поняття стратегії, однак у даному визначенні є певні суперечливі моменти. По-перше, видається, що в письмовому перекладі останній має здійснюватися все таки на рівні тексту, а не речення. По-друге, в усному варіанті переклад на рівні лексичної одиниці, хоча й можливий, однак є безперспективним і характерний тільки для початкових етапів оволодіння перекладацькою діяльністю, оскільки він не враховує контекст, а тому приречений на невдачу. Видається, що в абзацно-фразовому перекладі останній здійснюється на рівні того відрізка тексту, після якого мовець робить паузу, а в послідовному (без пауз) – на рівні тексту. У перекладі з аркуша перекладач зазвичай діє на рівнях від синтагми до речення. По-третє, намагання прив'язати переклад, якщо розглядати його як передачу смислу, до лінгвістичних рівнів (слова, словосполучення, речення тощо) взагалі видається невдалим, оскільки продуктивніше було б використовувати для цього саме смислові одиниці.

Проблема рівня перекладу тісно пов'язана з іншими питаннями – про виділення одиниці перекладу,

яке безумовно є актуальним для методики навчання останнього, оскільки зміст підходу до його вирішення значною мірою визначає й зміст багатьох інших процедур при розробці конкретних технологій навчання. Існують різні підходи до розв'язання згаданої проблеми (див. огляд в [1, с. 157-161]). Наприклад, якщо розглядати проблему з точки зору процесу перекладу, то за одиницю пропонується вважати мінімальний відрізок тексту, який є об'єктом перекладу. Це може бути речення в усному (якщо мова йде про послідовний переклад, то це сумнівно; власне, як і стосовно перекладу з аркуша) або смислова група (вірогідно, синтагма) – у синхронному.

Найперспективнішим у даній концепції [1] є виділення одиниці перекладу за принципом семантичної єдності, відповідно до якого це може бути одиниця (будь-якого мовного рівня) ТО, що сприймається як єдине ціле з точки зору семантики. Виходячи з цього підходу, переклад може здійснюватися на рівні фонемі (наприклад, *Glocester* – Глостер), графеми (*London* – Лондон), морфем (*bookcase* – книжкова шафа), слів (*She can speak English* – Вона вміє розмовляти англійською), словосполучень (*go to Tumbuku* – податися світ за очі), речень (*The pot calls the kettle black* – Сміялася верша із сака, коли й сама така), тексту (переклад поетичних творів).

Викладена вище ієрархія одиниць перекладу виглядає неоднозначною. З одного боку, вона суперечить головному принципу комунікативної теорії перекладу, де єдиною одиницею перекладу є текст, а з іншого – будь-який професійний перекладач визнає валідність зазначених вище одиниць перекладу, оскільки в практиці професійної діяльності вони неодноразово використовували й використовують такі одиниці і переконалися у дієвості такого підходу. Шляхи розв'язання цієї суперечності розглядаються у підрозділах, привчених навчання кожного з видів перекладу.

Враховуючи викладене вище, перспективним видається визначення "перекладацької стратегії" як потенційно усвідомленої процедури для розв'язання проблем, що виникають у процесі перекладу тексту або будь-якого його сегменту [10, с.76]. Варто звернути увагу на словосполучення "потенційно усвідомлена процедура", що дозволяє включити до змісту перекладацької стратегії як експліцитні дії, так і ті, що були інтеріоризовані внаслідок практики, але потенційно можуть усвідомлюватися у разі виникнення ускладнень. З іншого боку, складається враження, що у такому визначенні поняття "стратегії" поширюється не на текст загалом, а лише на його фрагменти. Для подолання цієї суперечності можна скористатися із пропозиції інших авторів [11], які пропонують розрізняти локальні (що застосовуються до сегментів тексту) і глобальну (що стосується усього тексту) стратегії. Автори даної концепції зазначають, що у процесі застосування цих стратегій обидві з них взаємодіють із фонемними знаннями перекладача (усвідомлення стилю та змісту схожих текстів; граматичних, орфогра-

фічних та пунктуаційних правил; відповідність складових елементів певному стилю) та інтуїтивним відчуттям мови перекладу (див. [11, с 39]). З таким припущенням загалом можна погодитися, однак перелічені компоненти доцільніше віднести до лінгвістичних, а не до фонемних, а перелік знань з якими взаємодіють згадані стратегії, слушно було б доповнити не лише фонемними, а й усіма іншими знаннями, необхідними для здійснення перекладу на рівні смислу (текстові та інші конвенції цільової культури, особливості ідіолектів тощо).

Найсприятливішим аспектом для усвідомленого і розгорнутого застосування глобальних стратегій, безумовно, є письмовий переклад, зважаючи на його характерні ознаки, найголовнішими з яких є струнка послідовність етапів, чітко відокремлених один від одного у часі, можливість застосування усвідомлених процедур при аналізі ТО тощо. Не підлягає жодному сумніву, що глобальні стратегії мають застосовуватися і в усіх підвидах усного перекладу, однак, враховуючи їх особливості (часові обмеження і необхідність одночасного здійснення кількох видів діяльності), таке застосування можливе лише за умови інтеріоризації дій, на яких ґрунтуються відповідні стратегії. Проблема забезпечення згаданої інтеріоризації однозначно входить до питань, що потребують спеціальних досліджень у галузі методики навчання перекладу.

Локальні стратегії можуть застосовуватися на різних етапах, а також стосовно різних одиниць перекладу. Наприклад, в еквівалентному та гетеровалентному видах письмового перекладу згадані стратегії вживаються переважно на стадії пошуку еквівалентів і можуть здійснюватися щодо різнорівневих одиниць перекладу (від фонемі до речення). В усіх підвидах усного перекладу питома вага локальних стратегій, вірогідно, є вищою, порівняно з будь-яким підвидом письмового, однак питання про конкретне співвідношення локальних і глобальних стратегій у різних видах і підвидах перекладу, так само як і перелік чинників, що впливають на нього, на сьогодні лежить переважно у площині гіпотез, що потребують експериментальної перевірки та теоретичного обґрунтування.

В межах глобальної (визначення змісту концептуальної програми автора ТО та напрямів її реалізації у ТП) та локальних (визначення способу вирішення проблем, що виникають на окремих ділянках процесу перекладу) стратегій здійснюється прийняття перекладацьких рішень. У зв'язку із складністю змісту перекладу як виду діяльності, його не можна, як уже зазначалося раніше, звести до простої підстановки елементів однієї мови на елементи іншої. У зв'язку з цим, нагальним завданням є дослідження механізмів прийняття рішень у перекладі, оскільки ця проблема, як зазначається у літературі [13, с.59]), на сьогодні ще слабо досліджена. Згадані дослідження можуть забезпечити цінну інформацію для методики, бо можуть вплинути на організацію процесу навчання перекладу.

Серед параметрів, що потребують вивчення, на-

зивають [8, с. 49] причини виникнення проблемних ситуацій, вибору певного рішення чи його відкладання, а також чинники, що впливають на прийняття рішення, та його наслідки. Загалом підкреслюється потреба опису механізму прийняття рішень у перекладі в термінах взаємодії когнітивної системи перекладача, обсягу його знань, характеристик завдання та масштабу проблеми [13, с. 60].

Як уже згадувалося вище, модель навчання має враховувати модель діяльності перекладача у типових умовах перекладу. У свою чергу, для побудови згаданої моделі важливо досліджувати стратегії перекладача при виконанні фахової діяльності. Це стосується поведінки як фахівців, так і майбутніх перекладачів у процесі їхнього навчання, адже дані про типові помилки дають змогу виробити у студентів раціональні способи ведення фахової діяльності. Особливо цінним видається вивчення поведінки студентів в умовах неповної орієнтації, що є типовим при сприйнятті ускладнених текстів в усному перекладі. Результати одного з таких досліджень подані далі.

Матеріалом послужили дані чотирьох зрізів, проведених на англійському перекладацькому відділенні Харківського національного університету в 2004–2006 роках (більш докладно див. [2; 4; 5; 6; 7]). У зрізі брали участь 109 студентів 3–5 курсів (95 жінок, 14 чоловіків), яким пропонувалося перекласти українською мовою з англійської речення, що містили алюзії на поняття, притаманні чотирьом галузям – музикознавство, міфологія, прав людини та релігія. На наступному етапі аналізувалися перекладацькі стратегії, які застосовували досліджувані в умовах недостатнього орієнтування. Переклад виконувався у письмовій формі, однак його умови були схожі й на усний переклад, оскільки студенти не мали можливості застосовувати словники або інші довідкові матеріали і працювали в умовах обмеженого часу. Далі подаються результати аналізу за варіантами стратегій.

Дослівний переклад (калькування). Зареєстрований при перекладі термінів, що мають вигляд простих загальноживаних слів. Наприклад, для назв музичних інтервалів (див. також Експеримент 5 далі) в англійській мові використовуються англійські ж слова (*third, fourth, fifth*), а в українській – латинські (*терція, кварта, квінта*). Не усвідомлюючи цих відмінностей студенти вдавалися до дослівного перекладу, пропонуючи варіанти **трийка* (тут і далі зірочкою позначені помилкові варіанти), **четвертий*, **п'ята* тощо. Калькування реєструвалося при перекладі словосполучень, зміст елементів яких був зрозумілий, бо тут застосовувалися загальноживані слова, однак еквівалент самого словосполучення у МП не виводився безпосередньо із суми таких елементів. Наприклад, словосполучення *cabaret song* (*шансонетка*) студенти намагалися калькувати, іноді й з розширенням: (**пісня у стилі кабаре*). Аналогічні спроби спостерігалися і при передачі назв акордів, в яких до відмінностей, пов'язаних з використанням різних мов (див. випадок з інтервалами вище),

додаються ще й розбіжності в порядку слів (порівняйте: *four-three chord* – терц-кварт акорд). Калькування ж (наприклад при передачі *six-four chord*) приводило до появи варіантів типу: **6/4 акорд*, іноді й із звуженням (**секстакорд*) або додаванням слів (**неповний секстакорд*). Схожа ситуація спостерігалася при перекладі словосполучень *major and minor third* (*велика та мала терція*), які багато з досліджуваних калькували: *"*мажорна й мінорна третя"* тощо.

Транскодування. Цей прийом був надзвичайно популярним і застосовувався у переважній більшості випадків, коли малозрозуміле слово або словосполучення виглядало як об'єкт, зручний для транскодування. Наприклад при перекладі словосполучення *drop-out rates* (кількість учнів, які передчасно залишають школу), значна кількість студентів, усвідомлюючи, що речення має відношення до галузі освіти, помилково транскодувала *rates*, як "рейтинг", що спричинило появу варіантів типу *"*рейтинг на відрахування"*, *"*рейтинг успішності"*, *"*рівень рейтингу"* тощо. Маючи проблеми з інтерпретацією назв нот, студенти зберігали латинські літери і в перекладі, що породжувало такі варіанти як ключ *C* (замість "ключ до"), *C-дієз мажор* (замість "до-дієз мажор") тощо.

У випадках повного або часткового збігу форми слів у контактуючих мовах вірогідність застосування транскодування студентами різко збільшується. Якщо при цьому, як це нерідко трапляється, обсяг змісту таких "хибних друзів перекладача" у двох мовах не збігається, спостерігається значна кількість інформаційних помилок. Прикладами можуть бути деякі музикознавчі терміни: *grace note* (форшлаг) передавався студентами як **граце ноте* або **грейс* (транскодування разом із вилученням слова); *duplet* (дуоль) та *triplet* (тріоль) – як *"*дуплет"* та *"*триплет"*; *triad* (тривук) – як *"*триада"*, *treble* (дискант) – як *"*требл"*; *perfect unison* (чиста прима) – як *"*правильний (чудовий, відмінний, бездоганний) унісон"*; *mode* (лад) – як *"*модус"*; *scale* (гама, звукоряд) – як *"*шкала"*.

Трапляються випадки, коли цей прийом спрацьовує, як, приміром у реченні (1) *The leviathan is an imperfect animal compared to man who is a perfect leviathan* ("Навіть лютий звір не такий страшний, як людина, яка і є той найлютіший звір"), де частина студентів застосувала транскодування для передачі слова *leviathan*: "Левіафан – це недосконала тварина, але людина – досконалий левіафан". Транскодування, таким чином може бути прийнятним, коли збігаються форми та значення слів у контактуючих мовах. Крім того, адресату має бути відоме значення слова "левіафан".

В інших випадках транскодування може спричинити інформаційні помилки. Наприклад, при перекладі речення (2) *No child shall be subjected to arbitrary or unlawful interference* ("Жодна дитина не може бути об'єктом свавільного або незаконного втручання") спостерігалися спроби тлумачити слово *arbitrary* як "арбітражний", внаслідок чого словосполучення *arbitrary interference* передавалося як "арбітражне

втручання", що призводило до повної зміни змісту. Така ж зміна спостерігалася і під час перекладу речення (3) *Unlike Holy Communion, Communism, as any other revealed religion, is largely made up of prophecies* ("На відміну від Святого причастя, комунізм, як і будь-яке інше нещастя, годує переважно обіцянками"), де частина студентів транскодувала слово *Communion* як "комуна", внаслідок чого з'явилися варіанти "На відміну від святої комуни, комунізм, як і будь-яка інша відома релігія, складається в основному з пророцтв". Не спрацьовує транскодування і в реченні (5) *Gentile would believe everything they don't understand* ("Невіруючий вірить у будь-що, чого він не розуміє") "*Джентайл повірить в усе, чого не розуміє", де маємо інформаційну перекладацьку помилку.

Смисловий розвиток. Напружена робота свідомості при інтерпретації ускладнених перекладацьких ситуацій спричинювала численні випадки смислового розвитку, коли, не знайшовши безпосередніх еквівалентів незрозумілих фрагментів тексту, студенти вдавалися до побудови смислових ланцюгів. Наприклад, намагаючись інтерпретувати зміст слова *Communion* у реченні 3 (див. вище), досліджувані вдавалися до смислового розвитку слова "комуна", пропонуючи такі варіанти, як "*свята (або священна) спільнота", "*святе об'єднання", "*святе братство", "*святе суспільство", "*святе возз'єднання", "*Святе сімейство" тощо. Смисловим розвитком у парі *Communion-community* можна пояснити появу в українських перекладах слів "*спільнота", "*суспільство" та "*грумада", а вживання у перекладі слів "*об'єднання" та "*возз'єднання" логічно пояснити смисловим розвитком у парі *Communion-union*. Схожі явища спостерігалися і при перекладі речення (2), де частина студентів розвинула значення слова "арбітражний" в "судовий", внаслідок чого словосполучення *arbitrary interference* перекладалося як "судове втручання".

Схожість за формою слів *tammon* та "мормон" з наступним смисловим розвитком ("мормон – релігія – молитва – проповідь – пророк") у реченні (4) *Mammon talks, and it's the only conversation some people are interested in* ("Гроші мають власну мову, яку, на відміну від усіх інших, раді слухати певні люди") породжували варіанти: "*Мормон говорить, і це єдина розмова, у якій зацікавлені деякі люди", "*Молитва – єдина розмова, в якій зацікавлені люди", "*Пророк говорить, і це єдина промова, яка цікавить деяких людей", "*Деякі люди не можуть нормально спілкуватися, вони можуть тільки читати проповіді". Схожість за формою слів ще в двох парах: *tammon – mammal* ("сsaveць") та *tammon – mumble* ("бубоніти") спричинила смисловий розвиток в таких реченнях: "*Мова сsaveців – це єдина мова, якою люди розмовляють та якою цікавляться", "*Сsaveць говорить, і це єдине, у чому зацікавлені люди", "*Пусті балачки – це єдина тема для розмови якою цікавляться деякі люди", "*Мамонські плітки – це єдина розмова, якою цікавляться деякі люди".

Кілька випадків смислового розвитку зафіксовані в реченні (1): "*leviathan* – лівивець" *("Лівивець не є досконалою твариною, але людина – досконалий лівивець"), а також "*leviathan* – левітація – птах – альбатрос – альбінос" ("Альбінос – недосконала тварина, але людина – досконалий альбінос").

Смисловий розвиток у реченні (5), під впливом внутрішньомовної інтерференції за формою, зафіксований у ланцюгу *gentile – gentle – gentleman*, внаслідок чого пропонувалися варіанти типу "*Благородний (ввічливий, освічений, віруючий) повірить в усе, чого не розуміє".

Смислові проблеми речення (6) *Never follow any Beatitude including this* ("Ніколи не слухайте жодних порад, включаючи й цю") також не вдалося вирішити за рахунок смислового розвитку в парі *Beatitude – beauty*: "краса – засліплений (красою) – спокуса – об'єкт поклоніння", який спричинив помилкові варіанти типу: "*Ніколи не підкоряйся красі", "*Не треба ніколи піддаватися спокусі", "*Не створи собі кумира", "*Ніколи не наслідуй всліпу", "*Ніколи не слідуй за красою, а саме – за мною".

Застосування логіки. У деяких випадках студенти намагалися розв'язати проблемну ситуацію за рахунок логічних операцій. Наприклад, інтерпретуючи назви нот англійською мовою, в якій, на відміну від української, вони позначаються латинськими літерами, починаючи з А, студенти логічно припускали, що А – це нота "до", вираховуючи інші ноти відповідно, проте в англійській мові відлік починається з ноти "ля", а тому логічні операції студентів у цьому випадку спричинили інформаційні помилки. Іншим прикладом невдалого застосування логіки може бути тлумачення англійського слова *quaver* у словосполученні *quaver note* ("одна восьма нота"), яке за формою нагадує слово *quater*, внаслідок чого деякі студенти переклали його як "*четвертна нота". Логічно, що словосполучення *semi-quaver note* ("шістнадцята нота") ті ж самі студенти перекладали як "*напівчетвертна нота".

Контекстуальна догадка. Чимало досліджуваних намагалися вивести значення незрозумілих слів з контексту, однак на цьому шляху їх очікувало чимало проблем, пов'язаних із можливістю різної інтерпретації змісту одного й того ж речення.

Наприклад, наявність незнайомого слова *shibboleth* у реченні (8) *The shibboleth of a lot of marriages is a lot of shibboleth* ("Яскраві барви багатьох шлюбів з часом затираються утертими фразами") ускладнювала його інтерпретацію. Більшість студентів намагалися (здебільшого невдало) вивести значення незнайомого слова з контексту. Найтипівішими варіантами були: "*Мораль багатьох шлюбів – це присутність багатьох моралей", "*Союз багатьох шлюбів – це багато союзів", "*Щастя багатьох шлюбів – це багато щастя", "*Проблема багатьох сімей – це багато проблем", "*Суєта неодноразових шлюбів – це багато суєти", "*Недоліком багатьох шлюбів є велика кількість недоліків".

Намагання при інтерпретації речення (9) *The man who expects a woman to be Lot's wife, has probably been married before* ("Якщо чоловіка не дивує впертість дружини, він вже раніше був одружений з іншою") здогадатися, які саме риси характеру притаманні дружині Лота, були здебільшого невдалими і досить одноманітними: "Чоловік, який сподівається, що його дружина буде вірною, мабуть, ніколи не був одружений раніше", "Чоловік, що очікує від жінки невинності, мабуть, ще не був одружений", "Чоловік, який вважає усіх жінок зрадницями, можливо вже був одружений", "Той, хто припускає, що жінка може його зрадити, вже, мабуть, був одружений", "Чоловік, який очікує, що жінка буде схожа на жінку Лота (стерву), мабуть, вже був одружений".

Ще менш сприятливим для тлумачення був контекст речення (11) *Apollo makes up in height for what he lacks in length* (дослівний переклад: "Аполлон компенсує брак тривалості надмірною висотою", переклад за смыслом: "Щастя триває недовго, зате яке це насичене відчуття!"), бо дослівний переклад виглядає як набір слів, сукупність яких не має великого сенсу.

Речення (13) *Whether a man gives up Bacchus or Venus, depends on the vintage* ("Коли чоловік вирішує, що вибрати – жінку чи вино, він передусім цікавиться їхнім віком") виглядає досить прозорим, але його переклад ускладнювався труднощами інтерпретації терміну *vintage*, внаслідок яких пропонувалися такі невдалі варіанти: "Що обирає людина – загул чи любов – залежить від вина", "Пити гірку чи напій богів – залежить від винограду", "Підкорюється людина Бахусу чи Венері – залежить від ситуації".

Тлумачення речення (14) *When Aphrodite dies of starvation, it's usually the man's fault* ("Коли згаса вогонь кохання, то винний той, хто хмизу не підклав, а саме – чоловік") ускладнювалася труднощами інтерпретації імені "Афродіта" як "кохання", а не "жінки" чи "краси", внаслідок чого пропонувалися переважно помилкові варіанти типу: "Коли Афродіта помирає з голоду, зазвичай винним є чоловік", "Коли жінка помирає від страждань, це зазвичай – помилка чоловіка", "Дівчина помирає з голоду – винний чоловік", "Якщо красуня сумує, то хто, як не чоловік, винний у цьому?"

Схожу ситуацію спостерігаємо і при тлумаченні речення (15) *Aphrodite is one long sweet dream, but Hera is an alarm clock* ("Кохання – це довгий солодкий сон, а шлюб – будильник"): "Краса присипляє, а шлюб пробуджує", "Краса – довга солодка млість, а шлюб – тривога", "Молодість – чудовий довгий сон, а старість приходить непомітно".

Імпровізація. В умовах невизначеності певна частина досліджуваних намагалася імпровізувати, вживаючи загальні фрази, які могли наблизитися до змісту оригіналу або взагалі не мати нічого спільного з ним, однак виглядали як граматично правильні речення, що мають певний сенс. Прикладами можуть бути спроби інтерпретації речень, що вже наводилися

вище. Наприклад, речення (1): "Віслюк – це недосконала тварина у порівнянні з людиною, яка є справжнім віслюком"; речення (3): "Комуна та комунізм не сумісні з релігією", "Сліпе вірування спричиняє непорозуміння"; речення (4): "Вустами дитини говорить істина"; речення (5): "Люди вірять за незнанням"; речення (6): "Ніколи не слідуй ніяким принципам", "Абсолютних догм не існує" або навіть "Ніколи не кажи ніколи"; речення (9): "Чоловік, який очікує, що його дружина буде неповністю його влаштовувати, вже мабуть був одружений" або "Чоловік, який бажає мати ідеальну жінку, мабуть, не був раніше одружений"; речення (11): "Краса є дійсно високою, але нетривалою", "Нестачу талану можна компенсувати тяжкою працею", "Закохані ідеалізують своїх коханих", "Те, чого деяким не вистачає в силі, вони намагаються компенсувати довжиною", і навпаки: "Зріст Аполлона компенсує те, чого йому не вистачає в довжину", і навіть "Хоч малий, та в'юнкий"; речення (12) – *Eos rises before I do, but I break even by retiring after she does* ("Раніш ніж я встає зоря, та згодом поквітаюсь я – пізніш за неї ляжу спати"): "Сонце встає і лягає спати раніше мене" і навіть "Півень встає раніше, але живе менше".

Відмова від прийняття рішення. В експерименті зафіксовано досить значну частку відмов від прийняття рішення, що загалом лише фіксувалося як невдачі при вирішенні завдання. Однак деякі дослідники [169] вважають, що згадана відмова може траплятися з різних причин. Наприклад, досліджувані можуть не мати жодного варіанту перекладу, і відповідно відмовлятися від нього. Навіть у такій ситуації, як впливає з результатів цього експерименту, частина студентів намагається імпровізувати. Очевидно, що варто було б дослідити чинники, які впливають на вибір рішення у такій ситуації. Можливо, відмова від прийняття рішення пов'язана з індивідуально-психологічними ознаками індивіда, зокрема з афективними чинниками, і тоді слід передбачити формування відповідних ознак майбутнього перекладача у процесі навчання. З іншого боку, досліджувані можуть мати кілька (чи навіть) багато варіантів перекладу і бути нездатними прийняти швидке рішення, особливо, якщо їх не вчили цього. У такому випадку відповідні чинники також мають бути передбачені у змісті навчання: студентів слід навчати оцінюванню наявних альтернатив, аби зменшити ступінь їх суб'єктивної невизначеності.

Таким чином, в експерименті, зміст якого викладений вище, встановлено сім стратегій (моделей поведінки) майбутніх перекладачів у проблемних ситуаціях. Хоча кожна з цих стратегій (за винятком останньої) може сприяти успішному розв'язанню проблеми, однак, як ми пересвідчилися у нашому аналізі, на практиці таке трапляється рідко. Отже засвоєння викладених вище моделей поведінки (так само як і експериментально встановлених будь-яких інших), а також усвідомлення обмежень кожної з них доцільно включити до змісту навчання майбутніх перекладачів.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Алексеева И.С.* Введение в переводоведение: Учеб. пособие для студ. филол. и лингв. фак. высш. учеб. заведений / И.С. Алексеева. – СПб.: Филологический факультет СПбГУ; М.: Академия, 2008. – 368 с.
2. *Ганічева Т.В.* Вплив структури соціокультурно-термінологічного компонента фахової компетенції на якість перекладу / Тетяна Вікторівна Ганічева // Вісник Харк. нац. ун-ту ім. В.Н. Каразіна. – 2006. – № 726. – С. 223-226.
3. *Львовская З. Д.* Современные проблемы перевода / Зинаида Давыдовна Львовская – М.: Издательство ЛКИ, 2008. – 224 с.
4. *Черноватий Л.М.* Вплив структури фонових знань перекладача на інтерпретацію міфологічних алюзій / Л.М.Черноватий, Т.К. Варенко // Вісник СумДУ. – 2004. – № 4 (63). – С.193-200.
5. *Черноватий Л.М.* Джерела труднощів при навчанні майбутніх перекладачів спеціальних термінів (на матеріалі музикознавчої термінології) / Л.М. Черноватий, Н.О. Кукуєва // Вісник СумДУ. – 2005.– № 6 (78). – С. 136-143
6. *Черноватий Л.М.* Проблеми інтерпретації ускладнених текстів майбутніми перекладачами / Л.М.Черноватий // Нова філологія. Зб. наук. пр. – Запоріжжя: ЗНУ, 2007. – Вип. 28. – С. 257-262.
7. *Черноватий Л.М.* Проблеми формування фахової компетенції майбутніх перекладачів / Л.М. Черноватий, Н.А.Якушева // Вісник Харків. нац. ун-ту імені В.Н. Каразіна. – Харків: Константа, 2007. – № 772. – С. 135-137.
8. *Corbin, R.M.* Decisions that Might not be Made / R.M. Corbin // T.S.Wallsten (ed.). Cognitive Processes in Choice and Decision Behavior. – Hillsdale, NJ: Erlbaum, 1980, P. 47-67.
9. *Lederer, M.* La traduction simultanee – experience et theorie / M. Lederer. – Paris: Lettres Modernes, 1981. – 220 p.
10. *Lörscher, W.* Translation Performance, Translation Process, and Translation Strategies. A Psycholinguistic Investigation / W. Lörscher. – Tübingen: Narr., 1991. – 240 p.
11. *Seguinot, C.* The Translation Process / C. Seguinot. – Toronto: HG Publications, 1989. – 260 p.
12. *Venuti, L.* Strategies in translation / L.Venuti // Routledge Encyclopedia of Translation Studies. – London: Routledge, 2001, p.57-60.
13. *Wilss, W.* Decision making in translation / W.Wilss // Routledge Encyclopedia of Translation Studies. – London: Routledge, 2001. – P.57 –60.

Подано до редакції 01.10.12